

Väkivalta ja turvattomuus

koulusurmien jälkeisessä Suomessa

K.2 Suomalainen yhteiskunta

Johanna Nurmi

1.3.2010

Luennon rakenne

1. Taustaa: väkivalta Suomessa ja muualla
2. Koulusurmat epätyypillisenä väkivaltana
3. Turvattomuus koulusurmien seurauksena Jokelassa ja Kauhajoella

Taustaa:

Väkivalta Suomessa ja muualla

Väkivallan määrittelyä

- WHO:n määritelmä: "Tarkoituksellinen fyysisen voiman tai vallan käyttö (uhkailu tai toteutettu), itseä, toista henkilöä, ryhmää tai yhteisöä vastaan, jonka seurauksena on todennäköisesti vamma, kuolema, psyykkinen haitta, epäedullinen kehitys tai riisto"
- Väkivallan eri muodot:
 - fyysinen
 - seksuaalinen
 - psykologinen
 - riistoa tai laiminlyöntiä sisältävä

- Väki­valta toimii shokkina: vieraan voiman tunkeutumista omaan minuuteen, persoonallisten rajojen loukkaus, uhrin toimijuuden rajoittaminen
- Juridisesti määritelty väki­valta vain kapea osa väki­vallan ilmiötä
 - Esim. yksilön psyykkisten tarpeiden laiminlyönti ja psyykkinen hyväksikäyttö
- Nyky­kulttuurissa väki­valta on virtuaalisesti muttei välttämättä reaalisesti läsnä

(Oksanen 2009)

Väkivalta Suomessa

- Suomi on henkirikostilastojen perusteella hieman väkivaltaisempi maa kuin muut Pohjoismaat sekä Länsi-Euroopan maat
 - Kuitenkaan tekijälle tuntemattomiin ihmisiin kohdistuneet henkirikokset sekä nuorten tekemät rikokset eivät ole Länsi-Euroopan maita yleisempiä (Savolainen ym. 2008)
- Toisaalta rikoksen uhriksi joutumisen pelko ja turvattomuuden tunne julkisilla paikoilla ovat Suomessa alhaisimpia koko EU:ssa (van Dijk & al. 2005).

WHO:n kuolinsyytilasto 2005: murha tai tappo

Maa	Miehet / 100 000	Naiset / 100 000
Iso-Britannia	0.6	0.2
Norja	0.7	0.5
Ranska	0.9	0.5
Ruotsi	1.1	0.7
Tsekki	1.1	0.8
Espanja	1.4	0.4
Puola	2.2	0.7
Suomi	2.8	1.1
Serbia	3.2	1.2
Viro	14.8	4.3

Miten eri maiden väkivaltaisuutta voi vertailla?

- Eri vertailuissa huomattavan erilaisia tuloksia
 - Tilastoidaanko henkirikoksia, poliisille ilmoitettuja väkivaltarikoksia vai uhrikokemuksia?
- Henkirikosten määrien kansainvälinen vertailu ei riitä, jos puhutaan väkivallasta yleensä
- Muut väkivaltatapaukset eivät tule yhtä kattavasti poliisin tietoon
 - Arvio: vain viidesosa väkivallasta tulee viranomaisten tietoon (Lehti 2010)
 - Esim. perheväkivalta ja raiskaukset jätetään usein ilmoittamatta
 - Rikoksista ilmoittaminen vaihtelee eri maiden välillä

Rikosuhritutkimukset

- Saadaan tietoa myös sellaisista väkivaltatapauksista, joita ei ilmoiteta poliisille
- Kansallinen rikosuhritutkimus 1980-2006
 - Noin joka kymmenes suomalainen joutuu vuosittain uhkailujen tai väkivallan kohteeksi.
 - Noin 2 prosenttia väestöstä saa vuosittain fyysisen vamman väkivallan seurauksena.
 - Väkivaltaa tai uhkailuja kokeneiden osuus lisääntyi loivasti vuosien 1988 ja 2003 välillä, mutta vuonna 2006 kasvu taittui kääntyen loivaan laskuun.
 - Katuväkivalta on vähentynyt sekä miehillä että naisilla.
 - Väkivallan pelko nousi voimakkaasti vuoteen 1997, mutta on sen jälkeen vähentynyt yhtä voimakkaasti.

(Sirén ym. 2007)

- Rikosuhritutkimusten kritiikkiä
 - rikosuhritutkimukset eivät tavoita sitä väestönosaa, joka kohtaa eniten väkivaltaa (esim. asunnottomat)
 - rikosuhritutkimukset kartoittavat parhaiten julkisessa tilassa tapahtuvaa väkivaltaa, jonka uhreja ovat useimmiten miehet
 - sen sijaan rikosuhritutkimukset eivät kerro erityisesti naisiin, lapsiin ja vanhuksiin kohdistuvasta väkivallasta, eivätkä seksuaalisen väkivallan ja häirinnän muodoista tai väkivallan toistuvuudesta ja pitkäaikaisuudesta
 - arkipuheessa tyypillinen väkivalta mielletään julkisessa tilassa tapahtuvaksi rikokseksi – kuitenkin kaikki väkivalta ei ole kriminalisoitua

(Kiviaho & Heiskanen 1994, 187)

- Kansainvälinen vertailu naisiin kohdistuvasta väkivallasta: rikosuhritutkimukset & WHO:n kuolinsyytilasto (Heiskanen 2001)
 - Naisiin kohdistuva väkivalta yleisempää kehitysmaissa kuin teollisuusmaissa
 - Suomessa on teollistuneiden maiden keskiarvoa enemmän naisiin kohdistuvaa väkivaltaa
 - Naisten väkivaltaiset kuolemat ovat Suomessa yli kaksi kertaa yleisempiä kuin muissa Pohjoismaissa
- Naisuhritutkimusten mukaan Suomessa 40 % naisista joutunut miehen tekemän fyysisen tai seksuaalisen väkivallan tai uhkailun kohteeksi joskus elämässään 15 vuotta täytettyään; 52 % joutunut sukupuolisen ahdistelun tai häirinnän kohteeksi (Heiskanen & Piispa 1998)

Koulusurmat

epätyypillisenä väkivaltana

Suomalaisten henkirikosten erityispiirteitä

- Tekijät ja uhrin tyypillisimminkin keski-ikäisiä syrjäytyneitä miehiä
- Sekä uhri että tekijä ovat humalassa 76 % tapauksista
- Toiseksi yleisin henkirikoksen uhri kumppaninsa surmaama nainen
- Yleisin surmaväline on veitsi
- Nuorten tekemät henkirikokset verrattain harvinaisia
(Savolainen ym. 2008)

Ennen koulusurmia

- Nuorten ja nuorten aikuisten (miesten) kohumurhien sarja
 - Hyvinkään paloittelumurha (1998)
 - Eveliina Lappalaisen surma (2000)
 - Martti ja Elise Heinon murha (2001)
 - Myyrmannin pommiräjähdyks (2002)
- Nuorten tekemät rikokset ovat vähäisyydestään huolimatta runsaasti esillä julkisessa keskustelussa
- Ampumistapaus Raumanmeren koulussa 1989
 - 14-vuotias poika ampui kolmea luokkatoveriaan, joista kaksi menehtyi
 - Syyksi tekijä ilmoitti koulukiusaamisen
 - Uhrit oli ilmeisesti valittu ennalta

Koulusurmat

- Rampage shootings
 - Koulutiloissa tai yliopistokampuksilla tapahtuneita ammuskeluja
 - Tekijät koulujen nykyisiä tai entisiä oppilaita.
 - Enemmän kuin yksi uhri, tavoitteena yleensä surmata mahdollisimman monta ihmistä
 - Uhrit valikoituvat sattumanvaraisesti tai symbolisen merkityksensä vuoksi

(Newman ym. 2004)
- Suomessa tapahtunut kaksi tämän määritelmän täyttävää ampumistapausta: Jokelassa 11.7.2007 ja Kauhajoella 23.9.2008

- Kouluammuskelut järkyttävät yhteisöä enemmän kuin muut katastrofit, ja niistä toipuminen on vaikeampaa
 - Uhrien symbolinen merkitys yhteisöille on suuri
 - Tekijä tulee yhteisön sisältä
 - Teon ennakoimattomuus ja äkillisyys
 - Turvallisen muuttuminen uhkaavaksi ja turvattomaksi
 - Koulu edustaa yhteisöä – hyökkäys kohdistuu koko yhteisöön
 - Tiedotusvälineiden läsnäolo voi pahentaa traumaa
- (Newman ym. 2004)

- Suomessa koulusurmia tutkittu melko vähän
 - Media-analyysi (Raittila ym. 2008; 2009)
 - Kriisiviestintä (Hakala 2008)
 - Jokelan koulusurmat osana kouluväkivallan ilmiötä (Kiilakoski 2009)
- koulusurmissa on kyse poikkeuksellisen dramaattisesta ja eräällä tapaa uudenaikaisesta väkivallasta, joka asettaa haasteen myös perinteiselle uhri- ja väkivaltatutkimukselle

Arkielämä ja epävarmuus -tutkimus

- Jokela & Kauhajoki postikyselyt 2008-2010
 - Yksinkertaiset satunnaisotokset, 700 Jokelan ja 700 Kauhajoen alueella asuvaa 18–74 –vuotiaista suomenkielistä
 - Jokela I (touko-kesäkuu 2008): Vastausprosentti 47 (N=330)
 - Jokela II (touko-kesäkuu 2009): Vastausprosentti 40 (N=278)
 - Kauhajoki I (maalis-huhtikuu 2009): Vastausprosentti 46 (N=319)
 - Kauhajoki II (maalis-huhtikuu 2010)
- Kansallinen postikysely kevät 2010
- Laadullinen aineisto
 - ◆ Asiantuntijahaastattelut (6 Jokelasta + 5 Kauhajoelta)
 - ◆ Paikallisten haastattelut (17 Jokelasta + 15-20 Kauhajoelta)

Turvattomuus

koulusurmien seurauksena Jokelassa ja
Kauhajoella

Turvattomuus

- Subjektiivinen turvattomuus: nykyisyydessä tai tulevaisuudessa esiintyy uhkia ja pelkoja, jotka ovat esteenä hyvien asioiden jatkuvuuden kokemiselle (esim. Niemelä ym. 1997; Lahikainen 2000)
- Koulusurmien on tulkittu aiheuttavan turvattomuutta siksi, että tapahtumia on vaikea selittää ja ennustaa (Harding ym. 2002)
- Käsittämättömältä vaikuttavan väkivaltatragedian jälkeen pelko yhdistetään yleensä epävarmuuteen siitä, että kuka tahansa missä tahansa voi joutua uhriksi (esim. Altheide 2009)

- Koulu-uhkaukset ja niiden uutisointi lisäävät turvattomuuden tunnetta
 - Kouluihin kohdistuneet uhkaukset koskettavat suurta ryhmää ihmisiä paikallisesti, vaikkei kaikista uhkauksista laajasti uutisoitaisikaan.
- Turvattomuutta pyritään hoitamaan mm. tekijöiden profiloinnilla ja tehostetulla koulujen valvonnalla

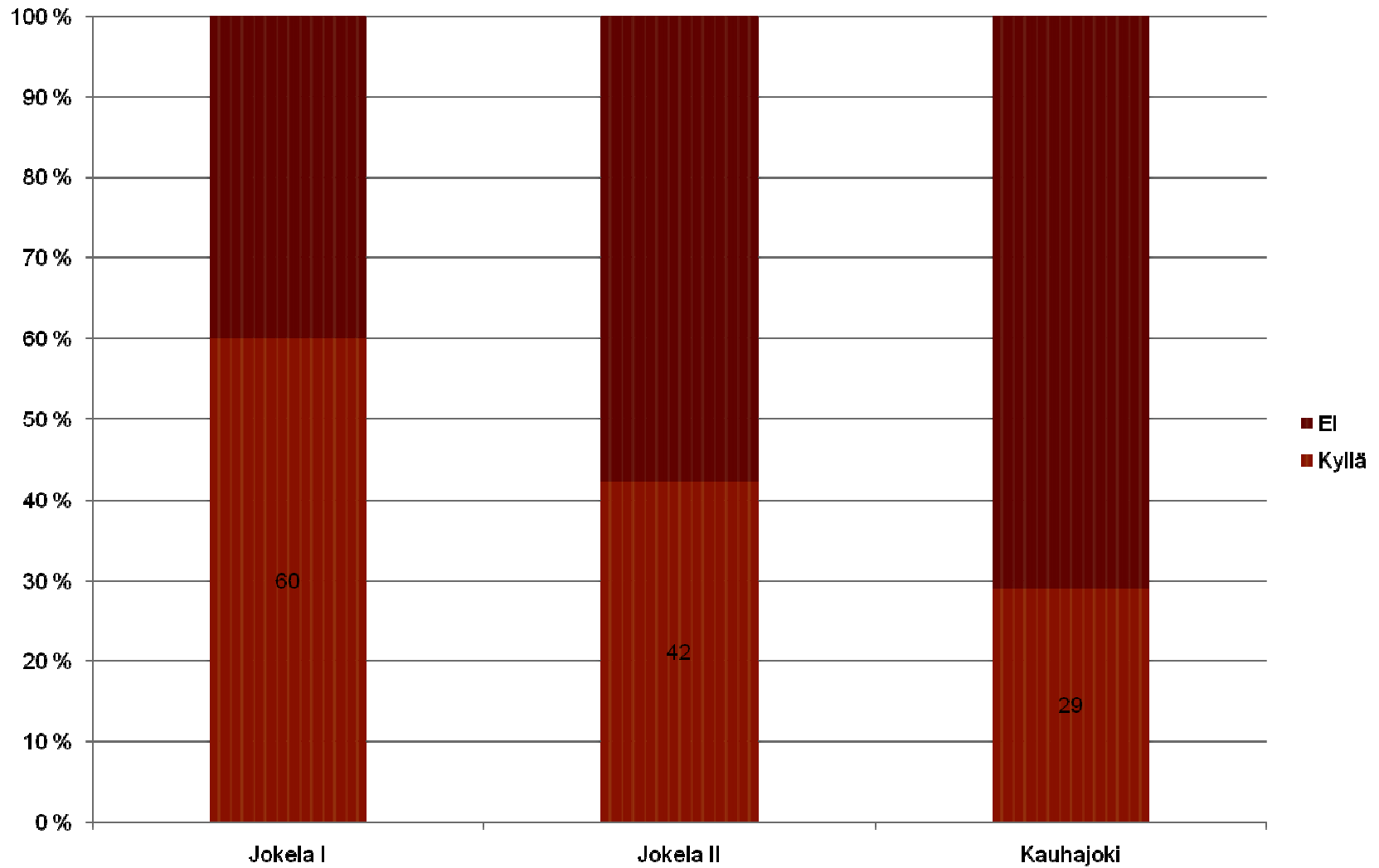
- Esim. Columbinen koulusurmien vaikutukset 12-18-vuotiaisiin: surmat lisäsivät uhriksi joutumisen pelkoa vain hieman.
- Heti koulusurmien kaltaisten tragedioiden tapahduttua pelko voi olla yleistä, koska ihmiset ovat epävarmoja uhriksi joutumisen todennäköisyydestä. Alkushokista toivuttuaan he kuitenkin omaksuvat ajatuksen riskin pienuudesta, koska kyseessä on harvinainen tapahtuma.

(Addington 2003, 380-382.)

Turvattomuuden kartoittaminen Arkielämä ja epävarmuus -tutkimuksessa

- Kysely
 - Ampumistapauksen kokeminen: Oliko koulusurma vain yksittäinen tragedia? Olisiko tapaus ollut mielestäsi estettävissä?
 - Pelko- ja riskikokemukset: Miten huolissasi olet siitä, että Jokelan tai Kauhajoen koulusurman tai Myyrmannin pommiräjähdyksen kaltainen tapahtuma toistuu?
- Teemahaastattelut
 - Asiantuntijat: kysymykset tapauksen kokemisesta sekä arvio asukkaiden kokemasta turvattomuudesta
 - Asukkaat: mahdollinen huoli tapahtuman uusiutumisesta

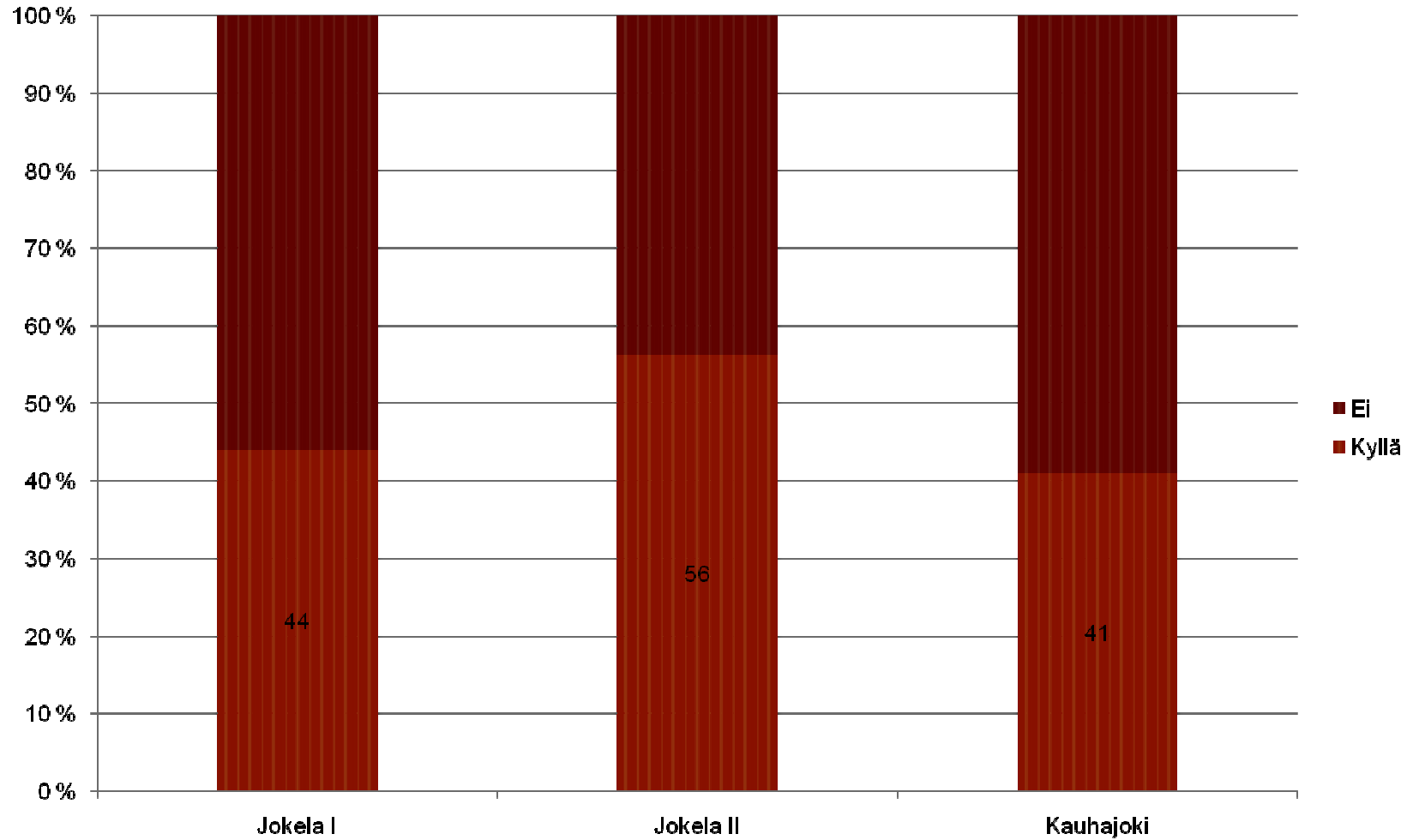
Oliko Jokelan/Kauhajoen ampumistapaus yksittäinen tragedia

- Yksittäistapauksen voidaan ymmärtää tarkoittavan harvinaista ja poikkeuksellisen dramaattista tapahtumaa: *Kyllä nää siinä mielessä varmaan kaikki on yksittäistapauksia sillä tavalla, että se koskettaa kuitenkin aika isoa joukkoa ja koko yhteiskuntaa tosi voimallisesti. (J2)*
- Jokelan ja Kauhajoen asukkaat kokivat tapauksen erityisen voimakkaasti ja henkilökohtaisesti; Jokelassa kolmannes (33.8 %) ja Kauhajoella 18 % kyselyyn vastanneista kertoi jonkun läheisensä tai tuttavansa kuolleen ampumavälikohtauksessa.
 - Enemmistö koki tapauksen yksittäisenä, vaikka olivatkin tietoisia muualla maailmassa tapahtuneista vastaavista koulusurmista

- Asiantuntijahaastattelussa kysymys yksittäistapauksesta tulkittiin monesti ennustamisena:
 - *Me ollaan viimeiset kaksi vuotta viestitetty eri viranomaisille, että nuorten väkivaltainen käyttäytyminen on mielettömästi lisääntynyt. Ja tota, myöskin tarve ääritekoihin ja tämmösiin, ni tulee jossain vaiheessa meille eteen. (...) Ja sit jokaiselle [meidän työyksikössä] nousi osittain semmonen mieleen, että tää oli ihan odotettavissa että jotain tällasta tapahtu. Et se oli niinku se ensimmäinen. (H3/J)*

Olisiko Jokelan/Kauhajoen ampumistapaus ollut estettävissä

Huoli uusiutumisesta

Kuinka huolissasi olet siitä, että Jokelan tai Kauhajoen koulusurman tai Myyrmannin pommiräjähdyksen kaltainen tapahtuma toistuu?	Jokela 1	Jokela 2	Kauhajoki 1
	% (N)	% (N)	% (N)
1 Erittäin	17,4 (57)	22,3 (60)	34,9 (111)
2	20,8 (68)	28,6 (77)	25,5 (81)
3	30,3 (99)	26,4 (71)	24,5 (78)
4	19,3 (63)	14,5 (39)	9,1 (29)
5 En lainkaan	12,2 (40)	8,2 (22)	6,0 (19)
Yhteensä	100 (327)	100 (269)	100 (318)

Turvattomuus Jokelassa

- Jokelassa kaikki haastateltavat totesivat lasten ja nuorten turvattomuuskokemusten lisääntyneen koulusurmien seurauksena
 - “[T]urvattomuus on edelleen aika iso teema, ja se ehkä monella aika semmosessa arassa vaiheessa petti, ne turvaverkot. Niin sen rakentaminen on näköjään tosi pitkä taival, et en usko että kukaan ois silloin reilu vuosi sitten aavistanut, että ollaan vasta tässä vaiheessa nyt.” (H1 /J)
 - Tarve olla jatkuvasti yhteydessä läheisiin
 - Luottamuksen heikentyminen aikuisiin ja ulkopuolisiin
- Koulurakennuksen kokeminen uhkaavana

- Jokelassa aikuisilla turvattomuuden kokeminen lisääntyi välittömästi tragedian jälkeen
 - huoli ja pelko näkyivät konkreettisesti esimerkiksi ovien - jopa makuuhuoneiden ovien - lukitsemisena ja lukkojen tarkastamisena.
 - Tapahtumaa seurannut pelko oli osoitus yleistyneestä turvattomuuden tunteesta, joka ei välttämättä näyttäytynyt esimerkiksi huolena koulusurman uusiutumisesta

- ”Kyllä se on aika isosti kolahtanut myös vanhempien turvallisuuden tunteeseen, tavallaan se pelko oman nuoren puolesta, mutta myös siitä semmosesta että kenelle tahansa voi sattua mitä tahansa, eikä sitä voi ennakoida. Ja se että tän kylän piti olla niinku universumin turvallisim, ja sit tää olikin se missä tapahtui ensimmäisenä Suomessa jotain näin kauheeta.” (J1)
- Akuutin kriisivaiheen reaktiona paikkakunnan kokeminen turvattomaksi ja uhkaavaksi

- Kaksi vuotta tapahtumien jälkeen Jokelassa turvattomuuden kokeminen vaikutti asukkaiden haastattelujen perusteella olevan vähäistä
 - Jokelaa luonnehdittiin yleisesti rauhalliseksi, turvalliseksi ja hyväksi asuinpaikaksi
 - Uuden koulusurman tapahtumisesta Jokelassa ei oltu kovin huolissaan
 - Sen sijaan monet pitivät uutta koulusurmaa jossakin päin Suomea mahdollisena tai jopa todennäköisenä

Turvattomuus Kauhajoella

- Asiantuntijahaastattelut arvioivat turvattomuuden ja pelon kokemista Kauhajoella syyskuussa 2009:
 - ”Mutta että meillä on varmaan ollut niin, sillai on monta kertaa puhuttu, että erilainen tilanne kuin esimerkiksi Ilmajoella, että niillä oli niin paljon suurempi se suru kun niiltä kuoli neljä. (...) Kun taas niinku kun ei uhreja ollu Kauhajoelta, niin meillä oli se se pelko ja se järkytys, sellanen. Ja se turvattomuuden, tai niinku perusturvallisuus niinku vähän katoaa, et en mä voi sinne mennä, et joku tulee. (...) Koululla on niinku suru, mutta niinku muualla on ollu jotenkin sellasta pelkoa ja sellasta (.) et kyllä se on niinku ihan, koska siitä puuttuu se suru. Ja senki takia se on ehkä niinku, nythän on ruvennu tulemaan kaikennäköistä lieveilmiöä, nuoret on tuolla (.) vaeltanu ympäri kylän koko kesän ja tehny pahaa.” (H1/K)

- Pelko voi olla jopa surua lamaannuttavampi tunne
- Toisin kuin surun, pelon myöntäminen ja ilmaiseminen vuorovaikutustilanteissa voi olla vaikeaa: ”[J]otenki mulla ois semmoinen käsitys että (.) siitä ei haluttaisi hirveesti puhua. (.) Että se varmaan on sitä itsesuojelua jollain tasolla, että haluaa, että ei (.) nosteta niitä ahdistavia asioita aina esille ja pintaan.” (H2/K)
- Pelon ja turvattomuuden tunteista kärsivä henkilö voi myös kokea, ettei ole oikeutettu jälkihoidon tarjoamaan yksilöpsykologiseen apuun, jolloin pelko yksinkertaisesti jää käsittelemättä.

Yhteenvetoa

- Pienillä ja rauhallisilla paikkakunnilla tapahtuneet koulusurmat järkyttävät asukkaiden turvallisuuden tunnetta etenkin välittömästi tapahtumien jälkeen
 - Tapahtumaa läheltä seuranneilla turvattomuuden tunne on voimakkaampi ja pysyvämpi
 - Myöhemmin toisaalla sattuneet vastaavat tapaukset voivat uudelleen aktivoida turvattomuuden kokemista
- Kriisin mentyä ohi turvattomuuden kokemus hiljalleen hälvenee
 - Turvautuminen "salama ei iske kahdesti samaan paikkaan"-logiikkaan
 - Turvallisuuden rakentaminen esim. valvontaa ja ennaltaehkäisyä lisäämällä

Yleistynyt turvattomuus?

- Kokemus kriisistä muodostuu yhteisössä: kriiseihin liittyvät tunnereaktiot voivat levitä ja liikkua yksilöiltä ja ryhmiltä toisille (Alexander 2004)
 - Esim. kriisiterapeuteilla on havaittu asiakkailta "tarttuneita" kriisiin liittyviä tunnetiloja
- Kriisi voi aktivoida aiempiin traumaattisiin kokemuksiin liittyviä tunteita
- Kriisistä fyysisesti etäällä olevat henkilötkin saattavat eläytyä voimakkaasti tapahtumiin esimerkiksi mediasta saamiensa vaikutteiden avulla -> koulusurmat transitionaaliobjektina

- Koulusurmien yhteydessä esim. yhteydenottoja kriisipuhelimiin tuli kaikkialta Suomesta
- Viimeistään koulu-uhkauksien voisi ajatella levittäneen koulusurmiin liittyvää pelkoa ja turvattomuuden tunnetta muillekin kuin koulusurmien tapahtumapaikkakunnille
 - Tätä selvitetään tutkimusprojektin valtakunnallisessa kyselyssä 2010 sekä internetin keskustelupalstojen analyysillä